

A hegytető csendje

Néhány napot töltöttem a Peña de Francia csendes csúcsán, a Mi-asszonyunkról elnevezett kegyhelyen. Észak felé mint forró árnyalatokban pompázó, tölgyerdők foltjainak lombszigeteivel meghintett tenger a Salamancai-síkság terpeszkedett. Dél felé az Hurdes meredek hegyláncai látszódtak, s mögöttük Extremadura tágas vidékei. A hegy lábánál pedig, gesztenyefák oltalmában rejtőzködő kicsiny falvak éltek nyugodt életüket, s lehelték a tiszta égboltra tűzhelyeik füstjét. És ott fönt, a hegycsúcs magányában, az égetőrő, rideg sziklák közt, csend volt: üdítő, isteni csend. Csend mindenekfelett.

Néhány napig ebben a csendben, ebben a fenséges csendben éltem. Nem csiripelt a kabóca, nem trilláztak az énekesmadarak, nem bégettek a birkák, de mindenekelőtt megszűnt a dolgozó, felbolydult tömegek őrzítő hangzavara. Olykor a harmónium édes hangjai szálltak a templom karzata felől, ahol egy-egy dominikánus szerzetes játszott azok közül, akik gyógyulást keresve jöttek fel ide, ebbe a valóságos szanatóriumba a zord salamancai télből.

Két francia barátommal érkeztem ide, s maradtam itt pár napra. Barátaim a mi megváltoztathatalan és alig-alig felfedezett Spanyolországunkba vannak bolondulva, szerelmesei ennek az országnak, minek nem egy szegletébe nem lehet eljutni sem vonattal, sem autóval, mely a gránitnak, amin alszik és álmodik, súlyos ősi jellegét őrzi lelkében. Mily kellemes beszélgetéseket folytattunk ott fent a csönd ölén, a hegytetőn elheveredve! Elhiszed-e kedves olvasóm, hogy két ember igazán értheti (azt már nem is mondom: megértheti) egymást, amikor a feléjük mindenfelől áramló hangzavarban beszélgetnek, amikor a munkából ki sem látszó, felbolydult emberi méhraj zúgása elnyeli szavukat? Elhiszed-e, hogy két lélek közel

férkőzhet egymáshoz, amikor körbefonja őket e hús-vér sokaság visszhangja? A városban üzletről meg napi politikáról meg szociológjáról meg divatról lehet beszélgetni. De hol maradnak az örök dolgok? (Most, e sorokat írva, egy portékáját hirdető vándorkereskedő kiáltásait hallom, és tudom, lehetetlen, hogy ezek a hangos szavak, így vagy úgy, ne lopózzanak be ezekbe a mondatokba.)

Mi, akik mindennapjainkat zűrzavarban éljük, néhány napra ebbe a csendbe cseppentünk! Úgy tűnt, halljuk mindazt, amit a föld elhallgat, míg gyermekei kiabálva kábítják magukat, s fülüket csukva tartják az isteni csend hangjai előtt. Mert az emberek azért kiabálnak, hogy ne halljanak. Kiabálnak, hogy ne hallják saját magukat, és kiabálnak, hogy ne hallják egymást.

A csend tökéletesen illett ahhoz a fenségességhez, ami a hegyből sugárzott, a meztelen hegyből, a föld mélyének e meztelen kiemelkedéséből, mely mint valami zöld ruhát, lábához hullajtotta a növényzetet, s úgy nyújtózott a meztelen nap felé. Lábánál a zöld síkság, ahogy a mártíromságát teljesebben átélni akaró vértanú lábánál a levetett ruha. És a meztelen, hallgatag nap, ahogy sugarai-val megcsókolja a meztelen, hallgatag sziklát.

Ott, abban a hegyi magányban lelki szemeimet a valóságos csúcsokról lelkem csúcsai, a lábunk előtt elterülő valóságos síkságról lelkem síkságai felé fordítottam. Szükségszerűen lelkiismeret-vizsgálatot kellett tartanom. A hegytetőt beragyogó nap megvilágítja szívünk legrejtettebb zugait. Állandó szorongásom családomért érzett aggodalomban öltött testet, az apai reményeim felett lebegő kis gomolyag nagy sötét felhővé vált félelmeim nyomán.

Miért is nem hallgattam el hosszú-hosszú időre? Miért is nem szakítottam meg az olvasóimmal folytatott párbeszédet mindaddig, míg a hosszúra nyúlt hallgatás újra össze nem fűzi mindazt, mi bennem elszakadt, míg ismét érzem azt a felém irányuló rokonszenvet, mi most messze szalad tőlem? Mi végre ez a folytonos, kapkodó beszéd — vagy írás, ami egy és ugyanaz —, miért kezd egyre újabb sorokba tollam, miért hagyom, hogy minden egyes szó papírra kerüljön, a legáttetszőbb éppúgy, mint a legzavarosabb? Miért, hogy írva gondolkozom, és ami még rosszabb, azért gondolkozom, hogy írjak?

Nem, ez nem a félelem, hogy felfedem gyengeségeimet azok előtt az elkeseredett és feldühített emberek előtt, akik valamikori ítéleteimtől megsebezve arra várnak, hogy megalázhassanak. Meg-

tanultam diadalnak érezni, nem csak egyesek rokonszenvét, hanem sokkal inkább mások ellenszenvét. Úgy vélem jogos, hogy az, akit olyannyira megvetettek és megvetnek, maga is megvetéssel válaszol. Nem felejttem — s megbocsátást sem kérek ennyi arroganciáért —, amit a haragvó firenzei, Filippo Argenti mondott Danténak átölelve, majd arcon csókolva őt a pokolban, ahol rátalált:

Alma sdegnosa, benedetta colei che in te s'inciense. „Gőgös lélek, áldott, mi benned megszületett.” S egy szép napon, amikor én látogatok el a pokolba, talán én is találkozom majd nem is egy Filippo Argentivel, kik megáldanak engem gőgömért.

Igen, visszavonulni egy kis időre, elnémulni, a csend fátyla alatt várni, ahogy az elhunytak várnak a feltámadásra halotti lepleikbe burkolva, de mindezt nem a védekezés vagy a támadás vágyától vezéreltetve, hanem hogy rátaláljunk valamelyik másik „énünkre”, valamelyikre azok közül, amiket életünk egy-egy keresztútjánál magunk mögött hagytunk. Mert életünk útjának minden elágazásánál választásra kényszerülünk, így változtatva folyton jövendőnk; egyik énünkről lemondva leszünk állandóan mássá. Mindannyian különböző lehetséges embereket hordozunk magunkban, sorsok tömkelegét, s minden döntésünk nyomán lehetőségek siklanak ki kezünk közül. S aztán epedve kiáltunk fel: „Ó, ha akkor másképp cselekedtem volna!”

Ott fent, a hegytetőn, csendtől körülvéve ábrándozni kezdtem mindarról, ami lehettem volna, ha nem azzá leszek, aki vagyok; a lehetőségekre gondoltam, amiket elvesztegettem: gyermeki vonzódásom a szeretességhez, aztán az ötlet, hogy alig húsz évesen tengerentúli messzi földön, távol hazámtól kezdjek dolgozni. Belülről fakadó lelkifurdalással kezdi körbeölelni az embert a csend, de végül megerősíti a sors elkerülhetetlenségébe vetett hitét. Erőt ad, erőt, mint az élet forrásában való megmerítkezés.

Minden olyan, mint volt egy, kettő, négy, húsz évszázaddal ez előtt. Maga a megtestesült változatlanóság. Talán észreveszi az ember egy pillanatra az alatt hullámzó széles földtenger fölött egy-egy mozdony füstbóbitáját, és a hegytető nyugalmasában egy másodpercre eszébe jutnak a nyugtalan völgyek lármájában közeledő és távolodó társai. S mi végre mindez?

Az emberi miértek tökéletes hiáभावóságát sehol sem lehet akkora erővel érezni, mint a csendnek ezeken a csúcsain. Mintha palackba zárt légy reptét figyelnének.

A kolostor meg a Peña de Francia kegytemplomának alacsony mennyezetei fekete foltokkal vannak tele, némelyek sötétebbek, mások világosabbak. Szúnyogok hatalmas csapatai ezek, százak, ezrek alkotnak egy kupacot, és együtt több milliónyian vannak. Nem kutatnak táplálék után, csendes mozdulatlanságban... vajon, mit is csinálnak? Az ember azt mondaná, hogy a világ hiábavalóságától kiábrándultan összegyűltek, hogy öngyilkosság helyett át-aludják életüket. És, bár nem látni, hogy táplálkoznának (a csupasz falakból meg nem lakhatnak jól), a novíciusok szerint valahogy mégis teleszívják magukat vérrel. Mit csinálhatnak ott? Mi hasznuk van ezeknek a semmittevő kis rovaroknak? Íme, egy olyan dolog, ami itt a hegytető csendjében értekezéseink egyik témája lett, pedig a lenti zűrzavarban ügyet sem vetettünk rá.

Később meg a csúcson elheveredve, kiteve magunkat a napsugaraknak, mik ebben a magasságban már nem égetnek, csak simogatnak, alféle geográfusokként szemléltük a kicsiny falvakat. Ez itt, jobbra, ez a vörös cserepekből álló teknőspáncél olyan, mint a római legionáriusok szorosán egymáshoz simuló, fej fölé tartott pajzsainak védőernyője; ez a vöröslő valami a belőle kinyúló templomtoronnyal, mely gesztenyefák gyűrűjéből eregeti füstjét az égre, ez La Alberca. Ott lent, a hegyoldal kötörmelékei közt fut a Francia. Arrébb, az a romos kastély és az a torony, melyek mintha a körülöttük lévő vörös hátú nyájat legeltetnék, az San Martín del Castañar. Még inkább jobbra tekintve Sequeros süpped annak a hosszúkás dombnak zöldjébe. Mögötte egy kopárabb, kevésbé életteli dombon Miranda emelkedik. S ott, legtávolabb, a hegy vaskos, hófödte nyúlványának lábánál olykor-olykor felfehérlik régi ismerősöm, Béjar városa. Erről a hegytetőről még a Gredos-hegység csúcsait is látni, ahol pár nappal ezelőtt a halhatatlan Spanyolországgal álmodtam. Közelebb, a lábunk előtt, a Peña oltalmában, Nava, Cereceda, El Cabaco és más falvacskák. És itt, karnyújtásnyira tőlünk az icipici Casarito, minek négy vagy öt, tölgyek és gesztenyefák között megbúvó háza az örök béke érzetét kelti szívünkben.

Eseményszámba megy, ha a nyugalom és a csend e magasztos egyhangúsága megtörik. Ha felfelé kapaszkodik valaki a köves és meredek ösvényen. Például a kecskepásztor, aki a tejet hozza, vagy valaki, aki a havat keresi, ami még télről maradt itt, hogy a síkság fiái hűsebb vizet kortyolhassanak, vagy a postás; vannak, akik fogadalmat teljesítve jönnek, vagy éppen néhány békés és egészséges

napra vágnak. Ha esetleg már harangoztak misére, hát megvárják az érkezőt. S aki jön, a világ visszhangjait hozza; a lentiek vágyairól és kudarcairól, szerencséjéről és szerencsétlenségéről szólnak hírei. S ha látják felfelé kapaszkodni, hát megvárják.

Máskor másfajta látogatók érkeznek, légiesen, pissenést sem hallatva. Egy-egy keselyű vagy sas, mely hatalmas szétterpesztett szárnyával minden erőfeszítés nélkül suhan át a kék égen. Mennyire más ez a fenséges repülés, mint az ember zaklatott szállni vágyása! Francia barátaim Leconte de Lisle-nék a keselyűhöz írt lenyűgöző versét szavalták, nekem pedig eszembe jutott az *Obermann*, az én *Obermannom*, ez a pompás könyv, szinte az egyetlen a francia irodalomból, mely ifjúságom, sőt felnőttkorom heves sóvárgásainak táplálója volt; Senancournak, ennek a szerencsétlen és homályos írónak ez az alkotása, mi majdhogynem breviáriummá vált. Ebben a páratlan könyvben megvilágosodik előttünk egy hegy minden tragikuma. Emlékezetemben felidéztem legtragikusabb epizódját, azt, amelyben a főhős az éjszaka békéjében a hegytetőn állva faggatta bizonytalan sorsát, felkavart szívét és a megérthetetlen természetet, ami mindent magába foglal ugyan, mégis úgy tűnik hiányzik belőle az, amit vágyaink keresnek. „Mi vagyok, hát?” — kérdezte magától Obermann és azt mondta: „Az egyetemes szeretet, és a pozitív világ minden objektuma felé irányuló közöny mily szomorú elegye!”

Miközben a keselyűt néztem Obermann járt eszemben, amint a lába előtt tátongó szakadéokban egy sebesen felé közeledő pontot vett észre. „Egyenesen felém jött — mondja —; hatalmas alpesi sas volt; szárnya nedvesnek látszott, szemében vadság csillogott; zsákmányra lesett, de ahogy meglátott, menekülni kezdett; baljós kiáltással tűnt el a felhők között. Még hússzor ismétlődött meg a kiáltás, érdes volt és rövid, hasonlatos az egyetemes csend megannyi elszigetelt kiáltásához. Aztán újból tökéletes nyugalom lett, mintha csak maga a hang szűnt volna meg létezni, s az univerzumból eltűnt volna a hangzó anyag.” Rögtön ezután ezekkel a pótolhatatlan szavakkal folytatja Obermann: „A zűrzavaros völgyekben mindig ismeretlen volt a csend; csak a hideg hegycsúcsokon uralkodik ez a mozdulatlanság, ez a magasztos állandóság, melyben nem fognak szavak felhangzani, melyet még elképzelni sem lehet. A síkságról hozott emlékek nélkül az ember nem hihetné el, hogy a Természetben létezhet bármilyen mozgás rajta kívül; érthetetlen lenne számá-

ra a csillagok vándorlása és minden egyéb, úgy érezné, hogy magában a változásban létezik. Miután minden jelen pillanat folyamatosnak tűnne fel neki anélkül, hogy érezné, bizonyos lehetne a dolgok egymásra következésében, s a világegyetem állandó változása megfejlthetetlen rejtély lenne számára.”

Ezt éreztem a Peña de Francia csúcsán, a csend birodalmában; éreztem a mozdulatlanságot a változásban, az örökkévalóságot az időben; megérintettem az élet tengerének fenekét.

De látod, kedves olvasóm? Még a hegytetőn, a csend megszentelt világában sem feledkeztem meg a könyvekről, mik, bármerre menjek is, a nyomomban vannak. Mert az *Obermann* nem pusztán egy könyv, mégha — szerintem — az egyik legnagyobb is, amit valaha írtak. Nem, nem és még egyszer nem. Az *Obermann* nem könyv, hanem lélek: hatalmas és örök, mint a hegy lelke. Az *Obermann*t a csend csúcsain lehet olvasgatni, ahol nincs szociológiai értekezés, minek nekiállna az ember.

Felvisszük magunkkal a hegytetőre a völgyekben és a síkságon kikalapált szívünket és értelmünket, s ott fent aggodalmainkról beszélgetünk meg irodalomról, filozófiáról, költészetéről, vallásról, és mindenekelőtt: a halhatatlanság utáni halhatatlan vágyunkról, de semmiképp sem szociológiáról.

Amerikáról is beszélgettünk, meg a francia irodalom furcsa ot-tani fogadtatásáról: szerzők, kik hazájukban alig-alig számítanak, csodálatnak örvendenek a tengeren túl, mások, sokkal jelentősebbek, pedig semmiféle feltűnést sem keltenek. Itt, Spanyolországban, valami hasonló történik a francia irodalommal.

De nem ez az, amiről most beszélni akarok. Az a hegycsúcsból fakad.

Salamanca

Miguel de Unamuno
Fordította: Kertész Lóránt